

Český rozhlas PLUS

Název rubriky: ZAOSTŘENO

Název pořadu: Tajemný kořistní fond

Odvysíláno: 14. 2. 2017

Anotace: V budově Českého rozhlasu na pražských Vinohradech je uložena velká část Říšského rozhlasu. Stovky hodin neznámého zvukového materiálu. Říká se mu "kořistní fond". Nejen jeho obsah, ale i jeho příběh je tajemný.

respondenti:

Miloslav Turek, mistr zvuku, archivář ČRo

Eva Ješutová, vedoucí archivu ČRo

Tomáš Bělohlávek, archivář ČRo

AUTOR: Na Královských Vinohradech v Praze, pod budovou Českého rozhlasu, ve třetím patře pod zemí jsou uloženy archivní záznamy, pořízené během více než 90leté existence rozhlasu. Je to jedinečný archiv, který ve zvuku zachycuje naše novodobé dějiny, historické zvraty, okamžiky slávy, ale i národní prohry. Je to bezpochyby kulturní bohatství českého národa. Tento archiv ale také ukrývá desetitisíce gramofonových desek a matric, které tam vlastně nepatří. Zvukové nahrávky pořízené německým říšským rozhlasem od 30. let do konce druhé světové války. V Českém rozhlase mu archiváři říkají "kořistní fond". A právě na něj se v následujících minutách zaměříme. Inspirativní poslech přeje Pavel Polák.

PŘEDĚL

AUTOR: Člověk většinou najde to, co nehledá. Obyčejnou náhodou. Archiv Českého rozhlasu je opravdová pokladnice, kterou s různými přestávkami stále znovu prohledávám, a to už posledních patnáct let. Kartičky v kartotéce, pásky, později elektronické databáze a zvuky v datových formátech. Ale vždycky jsem chodil k těm, kteří se v archivu vyznali. Jako je například mistr zvuku a archivář Miloslav Turek, u kterého se - když jdu kolem - rád zastavím, abych u něj v jeho pracovně nakonec strávil povídáním klidně celou hodinu.

TUREK: *Kromě počítače tady prakticky není žádné digitální zařízení. Jsou tady pouze staré analogové přístroje; magnetofony počínaje a gramofony konče.*

AUTOR: A kromě toho leží kolem komínky z vyskládaných papírů, páskových kotoučů, desek zabalených v papírových obalech. To všechno chce pan Turek digitalizovat - nebo jak sám říká - zachránit před rozpadem. Celé to tady tak nějak voní dávnými časy. A to, co už není, co už uplynulo, baví Miloslava Turka nejvíce. V Československém a později Českém rozhlase pracuje od roku 1984.

TUREK: *No tak pro mě jako archiváře začíná doba v roce 1932. To znamená, kdy začal zvukový záznam v rozhlase. Samozřejmě jsou to i gramofonové desky z počátku století, běžné komerční gramofonové desky. Ale pro mě osobně končí historie v roce 1989. Není to záležitost politická, u mě teda konkrétně. Ale je to záležitost historická, protože je tam jakýsi mezník. Ale zkrátka skončilo nějaké období. Všechno, co je po roce 1989 - ať je to ze včerejška nebo z roku 1990 - беру jako současnost.*

AUTOR: Miloslav Turek - když u něj sedím v pracovně - vypravuje často a vždy s nadšením o tom, co nového v archivu našel. A asi takhle se to mohlo tehdy - přibližně před rokem - přihodit.

TUREK: *Počkejte, já to musím najít... No jo, než já to najdu. ... Jo, tady já to mám.*

AUTOR: Miloslav Turek sedí u počítače a hledá ve složkách svůj poslední objev, který mi chce bezpodmínečně přehrát. Prý je to v portugalštině.

TUREK: *Tadyhle... takhle. (přehrává se záznam) Ta nahrávka v portugalštině je z roku 1938. Na fólii bylo tužkou napsáno "rukavičkářství". Tak jsem se domníval, že to bude nahrávka v českém jazyce, že to bude zřejmě nějaká reportáž.*

AUTOR: Je to projev, který - jak Miloslav Turek říká - odvysílalo Radio Praha - vysílání do zahraničí. A skutečně mluví přednášející o československém rukavičkářství. To Miloslav Turek dohledal a ověřil.

TUREK: *Já mám z každého objevu radost, pochopitelně. Já samozřejmě jako archivář takové ty nahrávky takřkajíc profláknuté, které se hrají rok co rok při nějakých výročích, to je pro mě běžná záležitost. Já mám radost z každého nového záznamu. A pokud je vyloženě nějakým způsobem kuriózní nebo nic podobného nemáme, tak o to je ta radost větší.*

AUTOR: A potom zčistajasna - uprostřed rozhovoru o nových archiválních kuriozitách Českého rozhlasu - řekne něco, kvůli čemu rázem zpozorním. Řekne to jen tak, mimochodem.

TUREK: *Součástí archivu je už od roku 1945 takzvaný "kořistní fond". Ten název si samozřejmě v tom roce 45 vymysleli. A je to to, co tady zbylo po Němcích.*

AUTOR: Kořistní fond, to je trochu zvláštní název. Ještě jsem o tomto fondu neslyšel a vlastně se tak trochu divím, jak je to možné. Zajímá mě, co všechno tento fond obsahuje a zda je vůbec přístupný. Abych se dozvěděl víc, hledám v nové budově Českého rozhlasu dveře číslo A211.

JEŠUTOVÁ: *Jmenuju se Eva Ješutová a jsem vedoucí rozhlasového archivu.*

AUTOR: Také u ní leží na pracovním stole složky papírů, různé sborníky a další knihy, všechno vyrovnané do výšky. Sedám si naproti.

JEŠUTOVÁ: *My mu pracovně říkáme kořistní fond. Jinak je to fond nahrávek německých rozhlasových stanic z období let 29 až 45.*

AUTOR: Paní Ješutová se o existenci tohoto tajemného fondu dozvěděla už v roce 1982. To začala pracovat v rozhlase, tenkrát v československém. Ten fond také upoutal její pozornost, protože se nacházel ve speciálním depozitáři, pokud se to dalo vůbec nazývat depozitářem. Byly tam prý strašlivé podmínky.

JEŠUTOVÁ: *Archiv v rozhlase v té době sídlil v Přerově nad Labem, kde zabíral celé prostory krásného renesančního zámku. Ale tento fond jakoby za trest byl oddělen ve zvláštním depozitáři, kterému se říkalo "Na růžku". Byla to původně hospoda, která už asi padesát let nebyla užívána. Byla tam hliněná podlaha, dřevěné regály, spousta prachu a špíny.*

AUTOR: Jako by za trest? To mě trochu zaráží, protože jsem si myslel, že archiválie přece nemají nic společného s resentimenty, pomstou nebo obyčejným násilím. Ale vysvětlit se to přesto dá. Alespoň Eva Ješutová jeden takový výklad nabízí.

JEŠUTOVÁ: *Do Přerova nad Labem se archiv stěhoval na konci padesátých let. To bylo období těsně po válce. Na vše německé, tím spíš na takovýto obrovský soubor, se pohlíželo s despektem.*

AUTOR: Podmínky v depozitáři nebyly dobré. Prach a špína a žádné světlo, takže když Eva Ješutová a její kolegové vstupovali do prostor s kořistním fondem, tak vždycky s kapesní lampou/baterkou.

JEŠUTOVÁ: *Tam na regálech ležela spousta gramofonových desek a kovových matric. Mnohé z nich byly bohužel rozbité. Po podlaze se válely střepy z desek. Plno pavouků, pavučin. Možná i myši.*

AUTOR: Československý rozhlas s tímto fondem až do konce 80. let podle Evy Ješutové nic nedělal. Pak tu a tam z něj použil nějaké skladby, které se s komentářem odvysílaly na kulturní stanici Vltava. Řada otázek zůstává nadále nezodpovězena. Jako třeba: Co všechno se v tomto kořistním fondu zachovalo? O jaké nahrávky a záznamy se vlastně jedná? A především mě zajímá tohle: Jak se tyto nahrávky říšského rozhlasu dostaly do Prahy? Kdo je přivezl? A proč tu zůstaly?

PŘEDĚL

AUTOR: Jak se tento kořistní fond dostal do Prahy, je opředeno legendami. V archivu Českého rozhlasu chybí písemný doklad, který by to objasnil, říká Eva Ješutová ve své kanceláři. Člověk se může odvolávat jen na to, co dříve slyšel. A tak se události kolem konce války rozostřují v matných, protože většinou několikrát převyprávěných vzpomínkách.

JEŠUTOVÁ: *Když jsem se po tomto pídila, tak ty informace byly značně protichůdné. Nikdo to vlastně oficiálně nezaznamenal. Nebo možná zaznamenal, ale nezůstalo to dochováno. Údajně ten fond byl převezen z Drážďan na konci války, aby se zachránil, do Plzně. Potom část, jedna čtvrtina, údajně putovala do Karlína, uložen ve sklepech. Zbývající 3 čtvrtiny prý s sebou odvezla Rudá armáda, takže by měl být někde v Moskvě.*

AUTOR: To není jenom pravděpodobné, ale přímo pravdě odpovídající. Na začátku 80. let objevil hudební redaktor stanice Svobodný Berlín Klaus Lang v Sovětském svazu, v tehdejší Leningradu, desky s nahrávkami dirigenta Furtwänglera z roku 1942. Později, na konci 80. let, našel Klaus Lang v moskevském ústředním archivu další kartony s pásky, které pocházejí ze Společnosti říšského rozhlasu. Po roce 89 Rusko vrátilo Německu půldruhého tisíce zvukových záznamů, údajně jako gesto dobré vůle.

(atmo)

AUTOR: Eva Ješutová listuje hromadou průklepových papírů. Jsou hodně staré, je to vidět na první pohled. A tak listuje opatrně, listy se snadno trhají.

JEŠUTOVÁ: *Ten fond je hodně velký, ale uchován není celý. Jak jsem říkala, některé desky byly rozbité a některé desky tam už mohly chybět od začátku.*

AUTOR: Vyřadily se duplikáty, ztracené nebo rozbité zvukové nosiče se vyškrtyly ze seznamu. Po inventuře z roku 2013 došli zaměstnanci archivu k následujícímu výsledku. V archivu Českého rozhlasu se aktuálně nachází 9 226 gramofonových desek a 19 916 kovových matric, které pocházejí z archivu říšského rozhlasu nacistického Německa.

(atmo)

AUTOR: Když si vezmu počet zvukových nosičů, které jsou v Praze, tak tu něco nesedí. Vedoucí archivu Eva Ješutová mluví o tom, že si Rusové odvezli velkou část fondu, údajně tři čtvrtiny říšského archivu, s sebou do Sovětského svazu. Ale to, co leží v Praze, je podstatně větší fond než to, co Moskva po pádu komunismu vrátila Německu. Proto se tedy nabízí dvojí možné vysvětlení. Buď si Rusové odvezli jenom zlomek archivu, nebo v moskevských archivech leží další desetitisíce zvukových nosičů z doby třetí říše.

(atmo)

AUTOR: Co je možné najít v tomto, pro mě stále mysteriózním fondu? Jaké nahrávky přežily sedmdesát let? Jdu společně s Evou Ješutovou přímo do nového depozitáře, dolů výtahem.

JEŠUTOVÁ: *Do minus třetího patra. To je úplně poslední.*

AUTOR: Světle šedě natřená podlaha, stěny z pohledového betonu, taky šedé, jenom dveře svítí žlutě v tomto rozhlasovém podzemí.

(atmo)

BĚLOHLÁVEK: *Já se jmenuji Tomáš Bělohlávek a jsem tady archivář.*

AUTOR: Zatočí železným kolem, velké železné skříně se rozjedou a mezi nimi se objeví úzká, sedm metrů dlouhá ulička. Po obou stranách jsou police a v nich jeden obal vedle druhého. Takových uliček je tu více, kořistní fond se rozpíná do celkových 222 regálových metrů.

(atmo)

AUTOR: Vytáhl jsem jednu gramofonovou desku z police a držím ji v ruce. Na etiketě uprostřed desky stojí rukou napsáno, pochopitelně německy: Místo pořízení záznamu: Norimberk. Datum: 10. září 1934. Název: Říšský sněm strany.

BĚLOHLÁVEK: *Většina jsou snímky hudební produkce. A jsou tam samozřejmě i projevy různých potentátů nacistické strany. Takže byste tam našel samozřejmě Adolfa Hitlera, Goebbelse, Hermanna Göringa.*

AUTOR: Moc se v tomto kořistním fondu zatím nehledalo, říká Tomáš Bělohlávek. Jen výjimečně.

BĚLOHLÁVEK: *Ted' jsem tam měl zrovna jeden záznam, který byl z roku 1940, kdy jistý německý režisér jménem Herbert Maisch točil film Friedrich Schiller "Triumph eines Genies". Je tam s ním rozhovor.*

AUTOR: Je to ale hlavně hudba, kterou tento fond obsahuje. Vážná, lidová, vojenské pochody, opery a operety. Většinou od německých autorů a interpretů. Prohlížím si pozorněji jak desky, tak matrice. Carl Maria von Weber, Richard Wagner, Händel, Strecker, Schumann, Mozart, Schillings, Roland, Vieth, Bach, Schauss, Gallus, opět Wagner a pak ještě mnoho jmen, které vůbec neznám. A čeho jsem si všiml, jsou matrice, na kterých není vůbec nic, žádný popis. Z obalu jsem několikrát vytáhl nepopsaný kovový díl, o kterém nikdo neví, co je na této matrici nahráno.

JEŠUTOVÁ: *Spousta těch nahrávek se nepodařila identifikovat. Kdyby se někde našly nahrávací knihy, bylo by to úžasné a podařilo by se to zkompletovat.*

AUTOR: Zatím je to tedy záhada. Nikdo neví, co všechno tento fond skrývá. Možná jsou v něm hudební díla, o kterých si odborná veřejnost myslí, že se nenávratně ztratila. Možná obsahuje interpretace, o kterých se vůbec nic neví. Možná to je právě na této matrici, kterou držím v ruce. Kolika matric se to vlastně týká? Kolik jich je neidentifikovaných?

JEŠUTOVÁ: *To bude zhruba 30% těch nahrávek. To je maximum, horní hranice. To odhaduju podle toho, co jsem viděla v těch soupisech.*

AUTOR: I přesto, z téměř dvaceti tisíc matric z kořistního fondu, které leží v archivu, je to přibližně šest tisíc kusů. Každá matrice má pět minut zvukového záznamu, to dělá celkově 500 hodin. To je poměrně dlouhá doba.

(atmo)

AUTOR: Archiv v patře minus tři je zavřený, elektronický alarm nastavený.

(atmo)

AUTOR: Už více než sedmdesát let leží tento archivní fond, ukořistěný po druhé světové válce, v Česku. Proto ten neoficiální název - kořistní fond. Je to svým způsobem určitá reparační.

JEŠUTOVÁ: *Ono i tohle by mělo svou logiku. Němci za války zlikvidovali obrovské množství českých gramodesek, které používali na výrobu svých vlastních. Tím, že se to rozšmelcovalo a znovu recyklovalo.*

AUTOR: V uplynulých letech se s tímto fondem téměř vůbec nic nedělalo. Ve vysílání Českého rozhlasu nemají tyto nahrávky téměř žádné uplatnění.

JEŠUTOVÁ: *Co považuji za velmi cenné, je to, že tam jsou i zvony, které byly během války zabaveny a přetaveny v děla. Takže máme nahrávky zvonů, českých zvonů, které už neexistují. Jako třeba jihlavské zvony.*

AUTOR: Co plánuje Český rozhlas udělat s tisícovkami desek a matric? Ponechají se osudu a takzvanému zubu času?

JEŠUTOVÁ: *Český rozhlas s tím má jediný plán, a to zdigitalizovat. Ostatně jako všechny ostatní zvukové dokumenty. Jenomže vzhledem k tomu, že Český rozhlas má gramofonových desek zhruba dvě stě tisíc, možná i víc se všemi dílčími fondy, tak ten kořistní fond, protože není programově tak žádáný, si bude muset na digitalizaci ještě nějakou dobu počkat.*

AUTOR: Jak dlouho? Odhadem deset až dvacet let. Nebo možná ještě déle. Velmi malá část, několik stovek záznamů, se už převedla do digitální podoby. Impuls přišel na začátku 90. let z Německa, přesněji řečeno z Frankfurtu nad Mohanem, z německého rozhlasového archivu. Frankfurt se podle Evy Ješutové zajímal výlučně o mluvené slovo. Hudba zůstala nedotčena.

JEŠUTOVÁ: *Tam je spousta unikátních nahrávek, si myslím, interpretů, kteří už dávno nežijí. Třeba tam některé snímky budou skutečně unikátní. Tak dalece jsme se ještě nedostali. To by chtělo, aby rozhlas zaměstnal i muzikologa s výbornou znalostí němčiny, aby se v tom fondu dobře orientoval.*

AUTOR: Tím, co mi paní Ješutová pověděla, mi do hlavy nasadila brouka. Nejméně 500 hodin neznámé, v Německé říši nahrané hudby leží nevyužito v pražském rozhlasovém archivu. Jdu ještě jednou za mistrem zvuku a archivářem Miloslavem Turkem, který mě na tento záhadný fond upozornil.

(atmo)

AUTOR: Přijímá objednávky od redaktorů, kteří v archivu hledají zvuky do svých příspěvků.

(atmo)

AUTOR: Vyprávím mu o tom, co jsem zjistil, co všechno mi jde hlavou, a hlavě o tom, že mi přijde škoda, že se v budově rozhlasu v minus třetím patře dost pravděpodobně nachází hudební poklad.

TUREK: *Ano, gros fondu tvoří hudba, ale já bych řekl, že pro využití tady u nás v Česku mají cenu spíše ty mluvené dokumenty.*

AUTOR: Ať už tak, nebo tak, kořistní fond může obsahovat unikátní hudební skladby a interpretace. Aby se to mohlo zjistit, je třeba z matric vyrazit desky, přeposlechnout je, identifikovat, přiřadit, zkrátka práce je víc než dost. A tak tento pořad Zaostřeno nemá jasný konec, závěrečnou pointu. Naopak, končí dalšími otázkami: vědí o tomto fondu v Německu? A mají muzikologové chuť ho probádat? Jisté je, že příběh kořistního fondu bude mít pokračování. A to na stanici Český rozhlas Plus. Od mikrofonu se loučí Pavel Polák.